

Зав'ялов Дмитро Ігорович

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Маркіяненко Мирослава Євгенівна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник

Корсунська Вікторія Валентинівна

старший викладач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

АРХЕТИПИ У КАЗКАХ

У сучасному житті казки відіграють велику роль у розвитку особистості. Існують мотиви, які постійно з'являються в людських оповіданнях. Ці мотиви не є випадковими, а несуть повідомлення, яке передається з покоління в покоління. Сфера психології розглядає ці мотиви з точки зору їх впливу на розвиток особистості.

Казки та мотиви виявилися невіддільною частиною людського життя та джерелом пізнання світу. Казки функціонують для дітей як певні вказівки для орієнтації у складному світі, в якому вони опиняються, і якого вони ще не можуть помітити у всій його складності та взаємопов'язаності. Це ускладнення викликає у дітей страх, невпевненість і тривогу. Казки мають унікальну здатність допомагати дітям впоратися з цими почуттями. Казки дають спрощене, зрозуміле для розуму дитини пояснення основних відносин світу та правил його функціонування. Джерелом цих мотивів є так звані класичні казки, які залишаються незмінними протягом століть. Вони несуть усталені мотиви та шаблони дій та персонажів.

Традиційні казки містять багато символів і абсолютно необхідні для здорового розвитку мозку. Одне з основних послань казок – це програмування нашої підсвідомості. Казка містить «послання» для нашого несвідомого. Їх

доцільніше розглядати як картинку. Тому нам цікаво, як працює «архетипна казка»

Архетип – це щось постійне, що супроводжує людину з незапам'ятних часів. Вони мають певні ознаки: рефлекс всмоктування; універсальність, яка є кожній людині; колективний досвід людства; образи вроджених тенденцій та сил, що присутні в людині; з'являються у міфах, релігійних ідеях, мистецтві, фантазії, мріях та видіннях. Наприклад, коли людина губиться, не знає свого коріння, відходить від своїх несвідомих моделей архетипу, у неї може розвинутися психічний розлад. Найпоширеніші несвідомі архетипи включають, наприклад, Божу Матір (джерело життя та родючості), Бога-Батька (авторитет, справедливість, покарання і прощення, мужність, свободу), Тінь (темні, небажані аспекти людської психіки, її придушення викликає невротичні прояви) та інші. Таких архетипів десятки. Приймаючи ці досвідчені моделі, можна вилікувати різні розлади. Ми можемо позбутися не тільки суперництва між братами та сестрами, неприйняття батьків, нездатності приймати рішення, а й серйозних фобій, тривог, депресій, трудоголізму тощо. Їх знання приносять нам свободу, але не кожен готовий прийняти свободу. Це також означає свідоме прийняття відповідальності за себе.

Швейцарський психіатр К. Г. Юнг у своїх роботах звертався до архетипів. Він писав, що «те, що ми називаємо інстинктами, є власне фізіологічні потреби, які сприймаються органами почуттів. Одночасно вони проявляють себе у фантазіях, часто виявляючи свою присутність лише в символічно-образній формі. Такі прояви я і називаю архетипами».

Однак неправильно розуміти термін «архетип» як те, «що означає деякі цілком певні міфологічні образи або сюжети» [4]. Тому що ці названі образи та сюжети – це усвідомлені уявлення, а архетип же «проявляється в тенденції формування цих уявлень навколо однієї центральної ідеї». Архетипи – якісь схеми розвитку суспільства, всі люди залежать від колективної історії [4].

К. Г. Юнг стверджував, що в казки є архетипи, мають загальні особливості та зустрічаються в міфах та казках всіх народів світу. Він ввів принцип додатковості, в якому особистість має дві сторони – «чорну» і «білу».

Юнг ввів принцип додатковості, який говорить, що в особистості все прагне до цілого. Звідси випливає, що в структурі особистості та в колективному несвідомому все явища мають дві сторони – «чорну» і «білу». Наприклад, це архетипи матері та мачухи. Перший архетип уособлює любов, турботу, ніжність, життя, другий – жорстокість, нелюбов до всього живого, заздрість, помста, руйнування. Обидва ці архетипу присутні у величезній кількості казок. Образ злої мачухи є в казках «Попелюшка», «Василиса Прекрасна», «Казка про мертву царівну і сім богатирів», «Дванадцять місяців», «Морозко» та в інших.

Гарним прикладом є казка братів Грімм «Братик і сестричка», де головні персонажі рідні брат та сестра. Кожен архетип має як негативну, так і позитивну сторону. Наприклад, мачуха своїм відвертим негативним ставленням до дітей, проявляє насильницькі дії змушує їх залишити батьківську оселю та здійснювати пошук засобів для існування. Саме з підтвердження такого ставлення починається казка: «Мачуха б'є нас кожен день, а коли ми до неї приходимо, вона нас жене від себе стусанами геть. Годує вона нас одними залишилися від столу черствими корками, і собачці під столом живеться куди краще: тієї все ж, хоч зрідка, вона кине ласий шматочок. Боже збережи, якби наша матінка про це знала! Підемо, станемо разом бродити по білому світу» [2].

Далі ми спостерігаємо появлення заможної та сміливої людини в образі короля, який зачарований красою дівчини, допомагає їм. Завдяки створенню нової родини, дівчина отримує статус заміжньої жінки та, так званий, захист, кров. «Король узяв красуню з собою на коня і повіз її у свій чудовий замок, де весілля була зіграна багато-пребагато, і сестричка стала королевою і довгий час жила з чоловіком в повному достатку; і за козликком все доглядали та берегли його, і він стрибав собі на волі по замковому саду» [2].

Отже, мачуха своєю поведінкою підштовхнула дівчину навчитися виживати, справлятися з труднощами самостійно, отримати новий статус, змінити своє життя та перейти на новий рівень життя. Дівчина пізнає таємниці любові та сімейного життя. Всі перепони та загрози з боку мачухи, з якими стикається дівчина, подолані. З покірливої та бездарної доньки вона перетворюється в статусну жінку та виконує соціальні ролі: королева, дружина, мати.

Розуміння «життя і смерть» виступають як процес оновлення та руйнування, два протилежних поняття доповнюють один одного. Знищення життя породжує життя архетипу матері. Матір та мачуха виконують свої функції. Материнська любов та турбота виступає джерелом розвитку, сприяє набуттю нових ролей, а ставлення мачухи є шляхом досягнення.

Крім того, в казці ми спостерігаємо процес ініціації, де героїня зі звичайної, слабкої дівчинки стає статусною жінкою. Саме негативні зміни у житті героїні сприяють розвитку відповідальності та самостійності. А в результаті з'являється цілісна особистість, впевнена в собі та з гарною інтуїцією.

Що стосується образу мачухи, то ми спостерігаємо жорстоку, свавільну, егоїстичну, агресивну, жадібну жінку з владним характером, яка домінує над чоловіком. На нашу думку, образ такої жінки показує патріархальні підвалини, тобто, відсутність повної влади чоловіка. Прояв негативних рис характеру та поведінки руйнує життя мачухи та відбувається справедливе покарання.

Взагалі в казках та міфах дуже часто спостерігаються образи братів та сестер, наприклад у казці Г. Х. Андерсона «Снігова королева», народній казці «Братик Іванко і сестричка Оленка», братів Грімм «Ганзель і Гретель» та ін. А в міфах стародавнього світу можна зустріти шлюбні відносини між братом та сестрою (Осіріс та Ісіда, Сета і Нефтіда, Зевс і Гера). У міфологічних богів і біблійних персонажів мова йде про інцест. В казках же – це братські почуття, зв'язок між братом і має особливий зміст.

С. Біркхойзер-Оєрі у своїй роботі «Мати: Архетиповий образ у чарівних казках» зазначає, що «брат і сестра є союз маскуліної та фемінній протилежності» [1]. Родинний та кровний зв'язок допомагають пережити труднощі. Наприклад, після перетворення хлопчика у козеня, дівчинка не кидає його напризволяще, а навпаки турбується про нього. А він, тим часом кардинально змінює її життя та змінює на краще. Навіть після заміжжя героїні, як ми це бачимо у казці братів Грімм, родинні стосунки зміцнюються: «Чи не бажаєш ти зі мною їхати в замок і бути мені милою дружиною буде?» – «О, так! – сказала дівчина. – Але і козлик повинен бути при мені – я його тут не залишу». – «Нехай залишається при тобі, – сказав король, – поки ти жива, нехай і у нього буде всього вдосталь» [2].

Кожна істота підпорядкована певним моделям поведінки. Вони вроджені та зазвичай несвідомі. Деякі з цих архетипних моделей дуже корисні для нас і полегшують наше життя. Але бувають різні збої, тріщини, помилки, які виникли внаслідок відсутності правильних шаблонів. Часто це розкол між свідомістю та несвідомістю. Людина на шляху свого розвитку може легко загубитися, якщо у неї немає правильних вказівників на шлях. І це не тільки казки в дитинстві. Архетипові символи поширюються на абсолютно всіх і дійсні для кожної істоти.

Список використаних джерел:

1. Биркхойзер-Оэри С. Мать: Архетипический образ в волшебных сказках / С. Биркхойзер-Оэри; [пер. с англ.]. М.: Когито-Центр, 2006. 255 с. (Юнгианская психология).
2. Грімм Я., Грімм В. Братик і сестричка. URL: http://allforchildren.com.ua/sk_grimm111.htm.
3. Юнг К. Г. Архетипи та колективне несвідоме. Львів, Астролябія, 2018. 608 с.
4. Юнг К. Г. Человек и его символы. Киев, Профит Стайл. 351 с.
5. Пуларія Т. В. Жіночий архетип в актуальних гуманітарних дискусіях. / Культурологія. С. 147–149. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/46017/44-Pular%D1%96ya.pdf?sequence=1>.